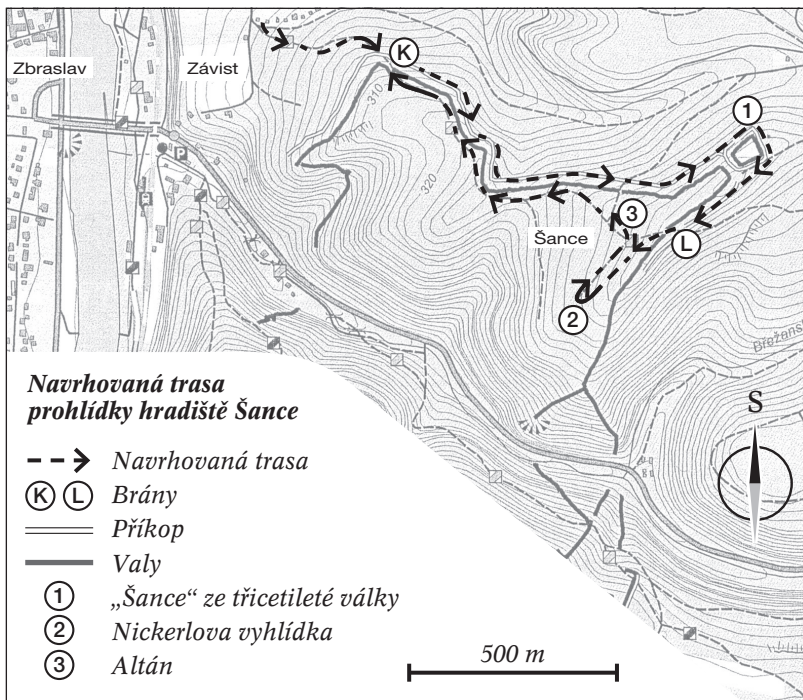

KAPITOLA PRVNÍ:

Ochutnávka keltské krajiny

(HRADIŠTĚ ŠANCE)

Snad každý nadšenec, který se vydal po více než dva tisíce let starých stopách Keltů, narazil spíš dříve než později na zásadní problém – krajina se zásluhou přírody, našich předchůdců, předků i současníků od těch dávných dob změnila natolik, že mnohá místa nejsme schopni vůbec rozpoznat, i když nám na ně odborníci ve svých publikacích doslova ukazují prstem. Také mě to nejednou potkalo. Přiznám se, že některé lokality mi v tomto směru zarputile vzdorují dodnes. Bude tedy žádoucí, než začneme naši velkou keltskou pouť Čechami, najít nějaké vhodné místo, jakési „cvičiště“, kde začátečník bez odborného tréninku dokáže dávnou krajinu a její zákonitosti obhlédnout, ohmatat a posléze i začít chápat. Takové místo bych si vám dovolil doporučit.

(Podle Kuny a kol., 2014 a podle informační tabule Keltské stezky, upraveno)

Ubezpečuji vás, že po seznámení s tímto místem popsaným na následujících stránkách se za dávnými Kelty vydáte s úplně jiným pocitem, s vnímáním jisté sounáležitosti s našimi dávnými předchůdci. Najednou tu bude místo křovím zarostlých balvanů v lese hradba dávného oppida, o kus dál najdete stezku vedoucí k brodu přes řeku a začnete se rozhlížet po pravěké studni...

A po čase možná ti citlivější z vás ucítí kouř pravěkých ohňů, uslyší cinkot zbroje hlídek, vrzání kol vozů, odkudsi se k nim ponese pokřik válečníků či pobízení dobytčat a podvečerní vítr jim začne vyprávět podivné příběhy...

Pout' po stopách Keltů začíná

Jednoho dne (pokud možno všedního) nasedněte do vlaku či autobusu a vydejte se směrem k Praze-Zbraslavi. Neberte si fotoaparát, a pokud jste zvyklí cestovat se svým psem, toho protentokrát nechte také doma. Ano, myslím to vážně – žádné auto, žádné horské či jiné kolo – obyčejná veřejná doprava, žádná elektronika. Další místa zmíněná v této knize navštivte způsobem, který vám bude vyhovovat, ovšem úvodní vstup do krajiny Keltů vyžaduje jistou míru skromnosti, úcty a pokory, jinak pro vás zůstane uzavřena. Samozřejmě si můžete prohlížet a fotografovat terénní památky i exponáty v muzeích i bez toho, ale ty k vašemu podvědomí stěží promluví. Ostatně proč se vlastně někam trmácet, když všechno důležité najdete na internetu, že?

Takže zpátky k zájemcům o skutečnou iniciační cestu. Začíná v Závistí. Mluvím teď o obci (náležející úředně ke Zbraslavi), nikoliv o oppidu, které nese poněkud zavádějící označení „hradiště Závist“ a tyčí se přímo nad železniční stanicí Zbraslav. Aby později nedošlo k nějakému nedorozumění – v téhle knížce budeme lokalitu nad Závistí označovat jako hradiště Šance a vedlejší (známější) nad nádražím Zbraslav jako oppidum Závist.

Od autobusové zastávky v Závistí vyrazíte po žluté turistické značce, která vede asfaltovou silničkou s domy skrytými v zahradách po levici a dosud nezastavěnou travnatou (a zaplevelenou) plochou napravo. Ve chvíli, kdy značka odbočí do lesa, objevíte první tabuli místní naučné Keltské stezky. Po několika stech metrech do kopce narazíte po levé straně cesty na zelenou plechovou cedulku s nápisem ARCHEOLOGICKÁ KULTURNÍ PAMÁTKA.

Jste na místě.

Jen několik metrů za cedulkou jako by doleva odbočovala nepoužívaná lesnická vozová cesta zařízlá do svahu. Ne, to není cesta, ale starý obranný příkop dávného hradiště. Nacházíte se na místě jedné ze dvou bran (označované jako L) umožňujících kdysi vstup

do opevněné části pravěké pevnosti, nazývaný dodnes místním názvem Ve vratech. Teď odhodte stranou 21. století – vypněte mobil, hodinky strčte co nehlouběji do kapsy – a vykročte po vnějším okraji příkopu do neznáma.

Dávná krajina se otevírá

V první řadě si dobře prohlédněte členění terénu. Něco podobného uvidíte na našich cestách keltskou krajinou ještě mnohokrát, ale ve valné většině případů mnohem zavátější časem a zahlazenější lidskou činností i přírodní erozí. Po vaší pravé ruce se tyčí mohutný, dobře viditelný val. Jděte odpočinkovým tempem, nikam nespěchejte, abyste zvolna splynuli s proudem času, kterému udává rytmus okolní krajina. Až dorazíte na místo, které na vás zapůsobí, zastavte se.

Poodhrňme teď opatrně oponu času. V první řadě zmizí stromy. Stojíte na svahu valu porostlém trsy trávy a snad i sem tam nějakým keříkem nad odlesněnou krajinou...

Pokud jste doposud žili v představě Keltů coby milovníků a ochránců přírody, možná vás to zarazí. Raději na všechny řeči o tom, že žili na rozdíl od nás v souladu s tehdejší přírodou, rychle zapomeňte. Keltové nehodlali zemřít hladu, a tak lovili vše, co bylo k jídlu a ulovit se nechalo. Pokud byla kořist rovnocenným protihráčem lovce (například rozružený divočák), byla hodna úcty a fungovala jako symbol statečnosti. Což samozřejmě nezabránilo tomu, aby bez zbytečného zdržování skončila v keltských žaludcích. Podobně tomu bylo i se stromy. Dřevo představovalo jednu ze základních surovin tehdejšího světa. Sloužilo jako zdroj tepla a světla i jako jeden z nejdůležitějších stavebních materiálů. Stručně řečeno – bez dříví byste v zimě zmrzli a vaše hradby by sloužily spíš jako zdroj ustavičných problémů, než jako prostředek obrany před útočníky. To samozřejmě není všechno: bez dříví

a dřevěného uhlí byste neměli k dispozici ani keramické nádoby, ani žádný kov. Objímači stromů sbírající pouze suché klestí by o život přišli velmi brzy – buď vlivem nepřízně počasí, nebo pod železnými meči nepřátel. Pro soudného člověka tehdejší doby bylo tedy záhodno využít kdejaký zdroj dřeva v dosahu. Mohlo to znamenat nejen klasické kácení stromů, ale třeba i jejich systematické mrzačení, aby v rámci omlazování vytvářely nové a nové výhony, které se čas od času „sklidily“. Jejich listí posloužilo jako píce pro domácí zvířata, zbytek jako palivo do ohniště. Výsledkem tohoto pragmatického přístupu bylo to, že všechny stromy v širokém dalekém okolí velkých keltských sídel vzaly za své – a jejich „poživatelní“ zvířecí obyvatelé jakbysmet. Existovaly zřejmě jakési výjimky – posvátné stromy a (poněkud stranou, v přírodně unikátních místech) posvátné háje. Docela to připomíná systém, na který jsme přišli teprve nedávno – i my máme památné stromy, které se bez požehnání dnešních úředních druidů nesmějí pokácet, a přírodní rezervace, které slouží jako „chrámy přírody“ pod širým nebem. Ale především – žádný strom určitě nerostl v obranné linii keltského hradiště či oppida. Jen šílenec, sebevrah nebo zrádce by nechal v obranném pásmu nějaký kmen, za který se mohl ukrýt útočník, natož strom či křoví, jež by bránilo ve výhledu hlídek do širého kraje.

Takže ještě jednou: stojíte na svahu valu porostlém trsy trávy a snad i sem tam nějakým nanicovatým keříkem nad odlesněnou krajinou. U vašich nohou se nachází příkop místy až 10 metrů široký a přes 4 metry hluboký. Teď už jasně vidíte, že se svahy místy sesuly a potřebují poopravit, příkop je místy zanesený a bylo by záhodno ho vyčistit. Jestli to takhle zůstane, mohli by šikovní a ke všemu odhodlaní bojovníci využít tmy či počasí a štěstí seslaného bohy, aby tamhle, tadyhle a tuhle vyrazili vzhůru a dosáhli nejen slavného vítězství, ale i bohaté kořisti.

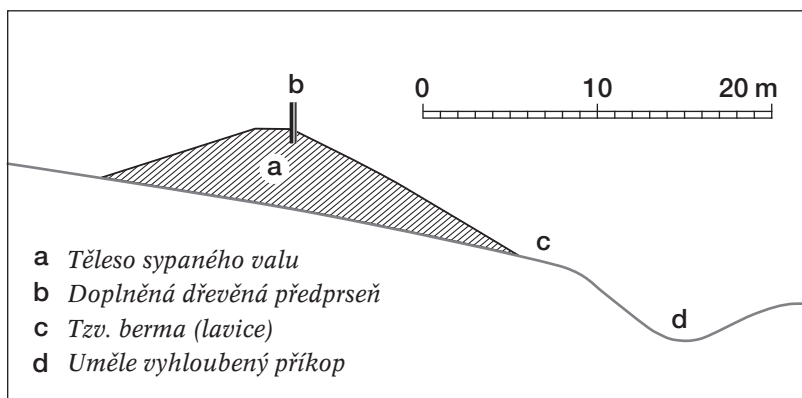
Ale nebude to jednoduché: kdesi na samém okraji periferního vidění vyvstává na hřbetu valu náznak hradby z bytelných kmenů a za nimi jako by se pohybovaly nezřetelné stíny střežící dávno

mrtvé tajemné hradiště. Nesnažte si je prohlédnout podrobněji. Zmizely by, a možná se už nikdy nevrátily. Kráčíte právě po tenké a křehké hranici našeho reálného světa.

Neříkejte nic, nechte na sebe působit okolí. Možná vás krajina přijme, možná vám ještě úplně nevěří. Hledejte znamení, zrovna tak jako dávní Keltové. Náznaky mohou být nejrůznější: možná se nebe zamračí a déšť a vítr se vás pokusí vyhnat, možná se naopak mraky roztrhnou a sluneční paprsek ozáří nádhernou kompozici, které byste si v lese běžně nevšimli, možná vás svým pozorným okem bude sledovat nějaký nenápadný živý tvor. Možná začnete mít z ničeho nic pocit, že si vás *cosi* prohlíží jako vetřelce, možná naopak ucítíte souhlas, souznění a podivný klid...

Popravdě řečeno se nejspíš nestane nic – ponořit se do temných vln času není dáno každému a ne každý, komu se to povede, je za to vděčný. Vraťme se tedy raději do skutečnosti.

Zatímco obranné příkopy v rámci opevnění Keltů z doby oppid nejsou žádnou výjimkou, zdejší valy jsou poněkud atypické.

Průřez valem

V době jeho vybudování na samém sklonku éry oppid v Čechách to byl v našich končinách unikát. Nejspíš to byla součást poslední (páté) fáze opevnování oppida Závist budovaná pod tlakem dnes už neznámých, ale zjevně vrcholně nebezpečných okolností.

(Podle informační tabule Keltské stezky)

Obranný příkop

I po více jak dvou tisícovkách let působí toto do značné míry zanesené dílo dávných obyvatel Závisti imponantním dojmem.

Nebyly budovány jako hradby z kamenů a hlíny zpevněné dřevěnými kmeny, ale jako v té době moderní valovité násypy, jejichž stavitelé obdivuhodným způsobem začlenili do svého díla prvky, které jim nabízela sama příroda. Opevnění ještě doplňovala dřevěná palisáda na vrcholu valů, za níž se mohli krytí obránci.

Příkop, podle kterého pokračujeme v cestě, vám připraví ne jedno překvapení – některá místa jsou silně zarostlá, takže se budete probíjet houštím i mlázím a přelézat, podlézat nebo obcházet popadané stromy, několikrát zatačí, místy i dost prudce, na několika kratších úsecích je zasypaný, přičemž některé z těchto násypů dnes slouží lesním pěšinám k jeho překonání. Je však stále dobře viditelný. Nenechte se zmýlit ani docela širokou lesní cestou u další tabulky *Archeologická památka*. Jen dál, dál, dál!

Zdá se vám to dlouhé? Tak to je dobře! Alespoň tak částečně doceníte, kolik úsilí dávní Keltové museli věnovat vlastní obraně. Buďte rádi, že se kolem příkopu a valů v podstatě jenom nezávazně procházíte. Představte si, že byste tenhle obranný systém museli ručně vršit a hloubit!

Příkop stále stoupá, až najednou přijdete na místo, kde se rozdujuje. Neváhejte a zabočte doleva. Vypadá to, jako byste narazili na slepou větev, ale není to tak. Příkop tam nekončí, je jen v jednom místě zavalený, pokračuje dál a lomí se v pravém úhlu doprava a opět v pravém úhlu doprava...

Teď si s překvapením uvědomíte, že vlastně obcházíte jakousi čtvercovou plochu, která je příkopem oddělena od okolí. Je to jedna z hádanek Šancí. Ozvaly se sice hlasy, že to mohlo být jakési keltské kultovní místo, ale zatím tomu nic nenasvědčuje. Zřejmě jde spíš o jakousi součást opevnění, ale její funkci – a dokonce ani stáří – zatím stoprocentně neznáme. I když momentální odborný názor mluví o palebném postavení z doby třicetileté války, můžete klidně přijít s vlastním vysvětlením, kreativně se v tomto případě meze nekladou.

Ale kam teď dál? Souběžně s třetí stranou čtverce vede široká lesní cesta mířící vzhůru na valy. Na tu ale nedejte, je to moderní záležitost. Dojděte na konec třetí strany, vezměte to kolmo nalevo a vkročte do svahu lesa za cestou. Po deseti či dvaceti metrech naleznete šikmo vpravo před sebou pokračování příkopu. Vidíte ho? Opravdu?

Výborně! Naše putování nebylo zbytečné! Kdybyste tu byli den předtím, vsadím se, že byste v těchto místech nějaký obranný příkop vůbec nezaregistrovali. Dávná krajina se vám totiž zvolna a nenápadně propaluje do podvědomí, což je dar, který budete na cestách za starými Kelty zaručeně potřebovat.

Ale dost pochval! Pokračujme v cestě. Příkop je teď mělký a dobře průchodný, takže se za pár minut dostanete k další cestě, která ho protíná. I za ní pokračuje, jak to již zkušeným okem zajisté registrujete. My ho ale necháme, ať si směruje dál a posléze

se vytrácí ve stráni pod vysokými valy. Nechceme se totiž z jeho konce ani vracet, ani si hrát na zarputilého nepřítele, který se dere s mečem v zubech po čtyřech vzhůru přes strmé náspy. Raději použijeme cestu (značenou žlutými značkami), která nás zavede vzhůru k druhé bráně opevnění (označované jako K).

Zde opět narazíme na jednu z tabulí zdejší naučné Keltské stezky, která se podobně jako většina ostatních tabulí Keltům vůbec nevěnuje. To nám ale nevadí; my budeme dál sledovat žlutou značku a zabočíme vlevo po hřebeni valu.

Nad Břežanským údolím

Je to zvláštní pocit, přehodit náhle výhybku svých představ – teď už nejsme potenciálními dobyvateli, ale ocitáme se v kůži obránců Šancí. Proto nás bude v první řadě rozčilovat zarostlý svah valu (i když převážně keltsky stylovými duby). Přes stromy a mlázi není pořádně vidět do kraje, takže by bylo snadné přehlédnout i docela velké bojové houfy čítající celé stovky válečníků. Mezerami mezi listovím lze místy pouze zahlédnout několik domků a zpočátku i pomalu se v terénu vytrácející obranný příkop. Val se svažuje dolů; v těchto místech totiž pracovala příroda za stavitele a vytvořila zde přirozený vnější příkrý svah, který bylo jen velice obtížné překonat. I přesto tudy před více než dvěma tisícovkami let nejspíš procházely ozbrojené hlídky, které v té době volný výhled na panorama kraje určitě neuváděl do nějakého romantického nadšení nebo uměleckého vytržení. Pokračujeme tedy – doprovázení bdělými očima zachmuřených stráží – až k další tabuli Keltské stezky věnované místnímu hmyzu. Tady najdeme odbočku značenou žlutým trojúhelníkem v bílém poli směřující kamsi dolů. Pojděte se podívat, co nás na ní čeká.

Zpočátku celkem obyčejná turistická pěšina se začíná měnit na kamenitou kozí či kamzičí stezku. Nenechte se odradit, brzy dorazíte k jejímu konci – skalní plošině, na jejímž okraji leží plochý

balvan s poslední značkou. Pokud si na něj stoupnete, naskytne se vám opravdu fascinující dramatický výhled do Břežanského údolí zkadeřeného korunami stromů hluboko pod vámi. Tady si teprve uvědomíte, jak malinký je člověk ve srovnání s geologickými silami tvarujícími vzhled naší krajiny, a možná vás při pohledu na moderní zástavbu v pozadí scenerie napadne, jaké máme štěstí, že se tak blízko řádění developerů zachoval jedinečný kus přírody.

Pro ty, kteří nepatří k milovníkům výšek, by nejspíš takový pohled z balvanu nad propastí bez jakéhokoliv zábradlí nepřinesl zrovna příjemný zážitek, ale i pro ně je tu východisko. Cihlové schodiště, jehož začátek se cudně skrývá ve stínech stromů a keřů nalevo od plošiny, je po několika metrech přivede o něco níž na vyhlídku s nově obnovenou pamětní deskou význačného pražského entomologa 19. století německého původu – Franze Alfonze Nickerla. Tady je zídka, o kterou se mohou bezpečně opřít a bez obav se rozhlédnout. To podstatné uvidí také. Dole pod vámi stával kdysi obranný val přehrazující údajně okolo poloviny 1. století před naším letopočtem horní část Břežanského údolí. Měl být součástí komplexního opevnění oppida Závist na protější straně údolí. Člověku až přeběhne mráz po zádech, když si uvědomí rozsah tehdejších stavebních prací. Nakolik se museli místní obyvatelé – a že to nebyli žádní zbabělci – cítit ohroženi, že se pustili do něčeho takového! Chtěli byste žít v jejich době?

Ne, nemusíte odpovídat nahlas, šetřete dech, budete ho potřebovat, abyste statečně vysupěli z dávných hororových dob zpátky na trasu žluté turistické značky. Ta nás dovede k jednomu z mála skutečně keltských zastavení Keltské stezky. Nabízí klasický výhled přes Břežanské údolí a příslušná informační tabule vám vysvětlí něco málo o bývalém oppidu na protější kopci.

Ale teď na chvíli z jiného soudku: na informačních tabulích naleznete jen letmou zmínku o tom, že se právě nacházíte v místech jedné z mála našich entomologických lokalit (spolu s některými dalšími v Břežanském údolí a na stráních svažujících se k Vltavě – od protějšího oppida na Závisti až k Davli), které kdysi patřily mezi

evropské unikáty. V 19. století, kdy byl *hmyzozpyt* poměrně rozšířeným koníčkem mezi středními vrstvami společnosti, v těchto končinách totiž objevil Emanuel Lokay nenápadného broučka, který dostal laikovi nicneříkající jméno *Centrotoma lucifuga*. Když se to rozkřiklo, vydali se na jeho lov nejen pražští měšťané, ale i renomovaní zahraniční entomologové. Co na něm bylo tak úžasného? Především je vzácný. Jedná se o hosta mravenců, a to tak žádaného, že ho v případě ohrožení dělnice stěhují do bezpečí mezi prvními – spolu se svými kuklami a vajíčky. Má totiž za hlavou zvláštní štětečky chloupků, mezi nimiž vylučuje kapičky zvláštní látky, po níž se mravenci – lidově řečeno – mohou utlouct. Jenže tehdejší nepřející sběratelé na nějaké touhy mravenců po oblíbené laskomině nebrali ohled a vášnivě rozrývali každé mraveniště, na které narazili, a pátrali po něco málo přes milimetr dlouhém nenápadném tvorečkovi, aby se stal ozdobou jejich sbírky. Muselo to být opravdu veliké pozdvižení, protože dokonce posloužilo jako téma divadelní veselohry *Brouček* (školním dítkám nepřístupné), jejímž autorem byl syn prvního nálezce, Antonín Lokay. Co vám mám povídat – na premiéře bylo plno, neboť ji navštívil každý cti dbalý pražský hmyzozpytec. Hrála se s několika reprízami, dalo by se tedy říci poměrně úspěšně. Mnohem hůř dopadli šestinozí aktéři této kauzy: mnohá mraveniště vzala za své a hlavní hrdina, *Centrotoma lucifuga*, byl v širokém dalekém okolí zcela zlikvidován.

Centrotoma lucifuga
Něco málo přes milimetr dlouhý
brouček, který svého času vnesl
velké vzrušení mezi pražské
i zahraniční hmyzozpytce.

